

DZIAŁ I. PRAWO KONSTYTUCYJNE

Czy wiesz, że...

Pierwszą spisaną konstytucją była Konstytucja Stanów Zjednoczonych, napisana w 1787 r., która weszła w życie w 1789 r. Drugą była ustawa zasadnicza Rzeczypospolitej Obojga Narodów, przyjęta 3.5.1791 r. – tak zwana Konstytucja 3 maja.

CZĘŚĆ I. RZECZPOSPOLITA

ROZDZIAŁ 1. POJĘCIE PRAWA KONSTYTUCYJNEGO

Prawo konstytucyjne to **całokształt norm prawnych dotyczących ustroju państwa**, czyli takich, których przedmiotem regulacji są:

- 1) podstawowe instytucje,
- 2) zasady ustroju politycznego i społeczno-gospodarczego państwa oraz
- 3) wolności i prawa jednostki.

Normy te określają:

→ pozycję państwa w stosunkach zewnętrznych i wewnętrznych

→ podmiot władzy w państwie i formy jej sprawowania przez suwerena

→ status jednostki w państwie i przysługujące jej prawa oraz wolności, a także nałożone na nią obowiązki

→ zasady organizacji i funkcjonowania organów państwowych oraz relacje między nimi, a także zasady tworzenia prawa

ROZDZIAŁ 2. ZASADY ORAZ PODSTAWOWE POJĘCIA

Ważne

Rzeczpospolita Polska jest **dobrem wspólnym** wszystkich obywateli (art. 1 Konstytucji RP).

Konstytucja RP w przepisach Rozdziału I „Rzeczpospolita” formułuje podstawowe zasady ustrojowe. Konstytucyjne zasady ustrojowe (naczelne) to normy prawne zawarte w przepisach konstytucji o szczególnej doniosłości, która wywodzi się z faktu, że wynikają z nich inne normy konstytucyjne, określają one cechy danej instytucji oraz wyrażają fundamentalne wartości konstytucyjne.

KATALOG PODSTAWOWYCH ZASAD USTROJU RP

Zasada	Treść
Zasada demokratycznego państwa prawnego (art. 2 Konstytucji RP)	Rzeczpospolita Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej.
Zasada jednolitości państwa (art. 3 Konstytucji RP)	Rzeczpospolita Polska jest państwem jednolitym.
Zasada zwierzchnictwa narodu (art. 4 ust. 1 i 2 Konstytucji RP)	Władza zwierzchnia w Rzeczypospolitej Polskiej należy do Narodu. Naród sprawuje władzę przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio.

Zasada	Treść
Zasada niepodległości i suwerenności państwa (art. 5 Konstytucji RP)	Rzeczpospolita Polska strzeże niepodległości i nienaruszalności swojego terytorium, zapewnia wolności i prawa człowieka i obywatela oraz bezpieczeństwo obywateli, strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju.
Zasada podziału władzy (art. 10 ust. 1 Konstytucji RP)	Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej opiera się na podziale i równowadze władzy ustawodawczej, władzy wykonawczej i władzy sądowniczej.
Zasada społecznej gospodarki rynkowej (art. 20 Konstytucji RP)	Społeczna gospodarka rynkowa oparta na: ▶ wolności działalności gospodarczej, ▶ własności prywatnej, ▶ solidarności, dialogu i współpracy partnerów społecznych stanowi podstawę ustroju gospodarczego Rzeczypospolitej Polskiej.

Rzeczpospolita Polska:

- 1) stwarza **warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury**, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju,
- 2) **udziela pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym** (art. 6 ust. 1 i 2 Konstytucji RP – zasada równego dostępu do dziedzictwa kulturowego).

Ważne

Organy władzy publicznej działają **na podstawie i w granicach prawa** (art. 7 Konstytucji RP – zasada praworządności).

Rzeczpospolita Polska **przestrzega wiążącego ją prawa międzynarodowego** (art. 9 Konstytucji RP). Przepis ten oznacza konieczność podjęcia przez państwo wszelkich działań, w tym wydawania **aktów normatywnych**, do których zobowiązało się ono w umowie międzynarodowej.

Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania partii politycznych. Zagadnienia partii politycznych reguluje szczegółowo **ustawa z 27.6.1997 r. o partiach politycznych**.

Ważne

Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli polskich w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa.

Finansowanie partii politycznych jest **jawne** (art. 11 ust. 2 Konstytucji RP).

ZAKAZ TWORZENIA ORGANIZACJI TOTALITARNYCH

zakazane jest istnienie partii politycznych i innych organizacji odwołujących się w swoich programach do totalitarnych metod i praktyk działania nazizmu, faszystwu i komunizmu, a także tych, których program lub działalność zakłada lub dopuszcza:

→ nienawiść rasową i narodowościową

→ stosowanie przemocy w celu zdobycia władzy lub wpływu na politykę państwa albo

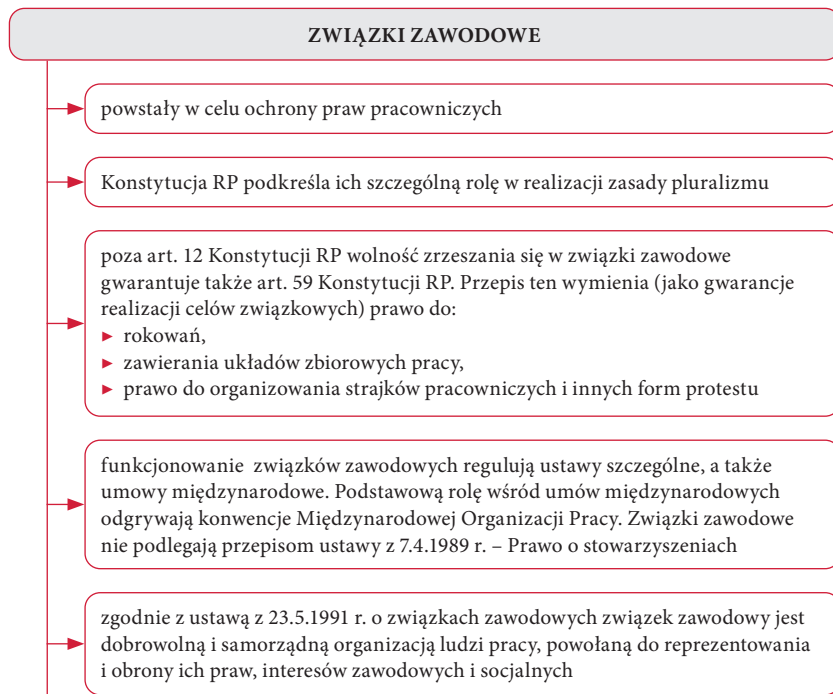
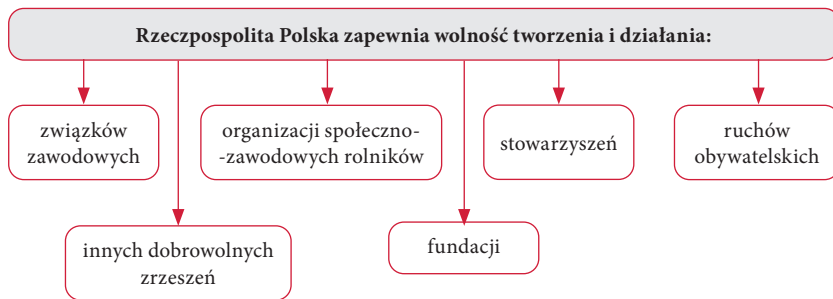
→ przewiduje utajnienie struktur lub członkostwa (art. 13 Konstytucji RP)

Przesłanki zakazujące tworzenia partii politycznych sformułowane są na tyle ogólnie, że będą wymagać konkretyzacji w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego, któremu w art. 188 pkt 4 Konstytucji RP powierzono orzekanie w sprawach zgodności z Konstytucją RP celów lub działalności partii politycznych.

Ważne

Objęcie regulacją prawną zagadnień związanych z powstaniem i działalnością partii politycznych nosi miano instytucjonalizacji partii politycznych.

związek zawodowy jest niezależny w swojej działalności statutowej od pracodawców, administracji państwowej i samorządu terytorialnego oraz od innych organizacji

Rzeczpospolita Polska zapewnia **wolność prasy i innych środków społecznego przekazu** (art. 14 Konstytucji RP). **Wolność ta oznacza możliwość przekazywania i rozpowszechniania poglądów, informacji i idei za pomocą środków masowej komunikacji. Związana jest też z wolnością odbioru tych przekazów, informacji i idei.**

Ważne

Państwo zobowiązane jest do podejmowania działań na rzecz zapobiegania i eliminowania zagrożeń wolności prasy i środków społecznego przekazu.

Ustrój terytorialny Rzeczypospolitej Polskiej **zapewnia decentralizację władzy publicznej**. Zasadniczy podział terytorialny państwa, uwzględniający **więzi społeczne, gospodarcze lub kulturowe** i zapewniający jednostkom terytorialnym **zdolność wykonywania zadań publicznych, określa ustawa** (art. 15 ust. 1 i 2 Konstytucji RP).

Ważne

Wymóg decentralizacji władzy publicznej polega na wprowadzeniu dla potrzeb zarządu państwowego okręgów terenowych z działającymi tam organami w celu przybliżenia zarządu publicznego do obywateli.

W drodze **ustawy** można tworzyć **samorządy zawodowe**, reprezentujące osoby wykonujące zawody zaufania publicznego i sprawujące pieczę nad należytym wykonywaniem tych zawodów w granicach interesu publicznego i dla jego ochrony. W drodze **ustawy** można tworzyć również **inne rodzaje samorządów**. Samorządy te nie mogą naruszać wolności wykonywania zawodu ani ograniczać wolności podejmowania działalności gospodarczej (art. 17 ust. 1 i 2 Konstytucji RP).

Zgodnie z art. 18 Konstytucji RP **pod ochroną i opieką Rzeczypospolitej Polskiej znajdują się:**

- 1) małżeństwo jako związek kobiety i mężczyzny,
- 2) rodzina,
- 3) macierzyństwo i
- 4) rodzicielstwo.

Jak stanowi art. 19 Konstytucji RP, Rzeczpospolita Polska specjalną opieką otacza **weteranów walk** o niepodległość, zwłaszcza **inwalidów wojennych**.

Ważne

Rzeczpospolita Polska chroni własność i prawo dziedziczenia.

Wyłączenie jest dopuszczalne jedynie wówczas, gdy jest dokonywane na cele publiczne i za słusznym odszkodowaniem (art. 21 ust. 1 i 2 Konstytucji RP).

PRZESŁANKI DOPUSZCZALNOŚCI WYWŁASZCZENIA

dokonywane jest na cele publiczne

za słusznym odszkodowaniem

Własność stanowi **podstawę ustroju gospodarczego Polski** i jest niezbędnym elementem jego funkcjonowania. Podkreśla to Konstytucja RP, wymieniając **własność prywatną** jako jedną z wartości fundamentalnych społecznej gospodarki rynkowej. Konstytucja RP nie definiuje pojęcia własności. Nie wprowadza także żadnych różnicowań ochrony własności ze względów przedmiotowych czy podmiotowych. Artykuł 21 Konstytucji RP nie precyzuje, o jakie formy i typy własności chodzi. Wskazuje to na wolę ustrojodawcy zagwarantowania ochrony **wszelkiej własności**. Postanowienia tego przepisu rozwinęte są w ustawach zwykłych, a zwłaszcza w KC, który reguluje m.in. zasady dziedziczenia.

Ważne

Wywłaszczeniu ma towarzyszyć słuszne odszkodowanie.

„Słuszne odszkodowanie” powinno być ekwiwalentem, tj. powinno dawać właścicielowi możliwość odtworzenia rzeczy, którą utracił.

OGRANICZENIE WOLNOŚCI DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ

dopuszczalne tylko w drodze ustawy

dopuszczalne tylko ze względu na ważny interes publiczny (art. 22 Konstytucji RP)

Artykuł 23 Konstytucji RP wprowadza zasadę, według której **podstawą ustroju rolnego państwa jest gospodarstwo rodzinne**, z jednoczesnym zastrzeżeniem, że zasada ta nie narusza postanowień art. 21 i 22 Konstytucji RP, o których mowa powyżej. Przyjęcie tego zapisu ma szczególny charakter. Oznacza bowiem, że **w ramach ustroju społeczno-gospodarczego istnieje szczególny ustrój rolny**, który opiera się na gospodarstwach rodzinnych. W odróżnieniu od regulacji art. 20 Konstytucji RP przyjęto tu zatem kryterium podmiotowe – rodzina.

Ważne

Zgodnie z art. 24 Konstytucji RP praca znajduje się pod ochroną Rzeczypospolitej Polskiej. Państwo sprawuje nadzór nad warunkami wykonywania pracy.

Kościoły i inne związki wyznaniowe posiadają równe prawa. Władze publiczne w Rzeczypospolitej Polskiej zachowują **bezstronność** w sprawach przekonań religijnych, światopoglądowych i filozoficznych, zapewniając **swobodę ich wyrażania w życiu publicznym**. Stosunki między państwem a kościołami i innymi związkami wyznaniowymi są kształtowane **na zasadach poszanowania ich autonomii oraz wzajemnej niezależności** każdego w swoim zakresie, jak również współdziałania dla dobra człowieka i dobra wspólnego. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a Kościołem katolickim określają **umowa międzynarodowa zawarta ze Stolicą Apostolską i ustawy**. Stosunki między Rzeczpospolitą Polską a innymi kościołami oraz związkami wyznaniowymi określają **ustawy uchwalone na podstawie umów zawartych przez Radę Ministrów z ich właściwymi przedstawicielami** (art. 25 ust. 1–5 Konstytucji RP).

Stosunki państwa z kościołem i związkami wyznaniowymi reguluje szczegółowo **ustawa z 17.5.1989 r. o gwarancjach wolności sumienia i wyznania**. Ustawa ta deklaruje, że Rzeczpospolita Polska jest **państwem świeckim i neutralnym w sprawach religii i przekonań**. Kościoły i związki wyznaniowe w wykonywaniu swoich funkcji są **niezależne od państwa**.

GWARANCJE WOLNOŚCI W STOSUNKACH PAŃSTWO – ZWIĄZEK WYZNANIOWY

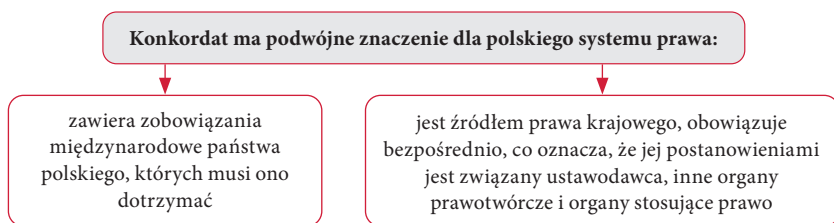
- oddzielenie kościoła od państwa
- swoboda wypełniania funkcji religijnych
- równouprawnienie związków wyznaniowych

Sformułowania Konstytucji RP i ustawy wskazują, że w polskim systemie prawa **zasada oddzielenia kościoła od państwa** nie jest rozumiana rygorystycznie i dopuszcza wiele form współpracy między związkami wyznaniowymi a państwem.

W art. 25 ust. 5 Konstytucji RP ustawodawca przyjął **zasadę odrębnej ustawowej regulacji pozycji kościołów i innych związków wyznaniowych** działających na terenie Polski. W myśl tego przepisu ustawy regulujące pozycję kościołów i związków wyzna-

niowych uchwalane są na podstawie **umów zawartych między ich przedstawicielami a Radą Ministrów**. W stosunku do kościołów i związków wyznaniowych posiadających odrębny status ustawowy ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania stosuje się jedynie **posiłkowo**. Oparcie poszczególnych ustaw na umowach zawartych przez rząd z przedstawicielami kościołów i związków wyznaniowych ma istotne znaczenie. Gwarantuje ono wpływ danego związku wyznaniowego na treść ustawy, a ponadto normuje kwestię, która w zwykłym trybie ustawodawczym nie jest określona – **konieczność zawarcia umowy przed złożeniem projektu ustawy** do laski marszałkowej i **wyłączność inicjatywy** ustawodawczej rządu.

Odrębny charakter ma regulacja pozycji Kościoła katolickiego ze względu na podmiotowość międzynarodową Stolicy Apostolskiej. Z powyższego wynika przewidziane w art. 25 ust. 4 Konstytucji RP uregulowanie stosunków między Polską a Stolicą Apostolską oprócz ustawy także w **ratyfikowanej umowie międzynarodowej (konkordacie)**. Umowa ta, ratyfikowana przez Polskę, określa przede wszystkim stosunki państwa polskiego ze Stolicą Apostolską i status Kościoła katolickiego w prawie wewnętrznym. Ma ona też bezpośrednie znaczenie dla osób wyznania katolickiego.

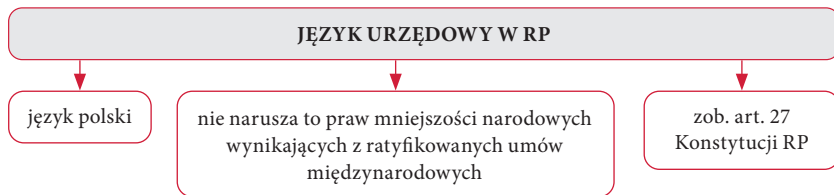
Poza Konkordatem pozycję Kościoła katolickiego w państwie określa przede wszystkim **ustawa z 17.5.1989 r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej** (t.j. Dz.U. z 2023 r. poz. 1966). Ustawa ta konkretyzuje ogólne zasady dotyczące sprawowania kultu, nauczania religii, duszpasterstwa wojskowego i specjalistycznego, tzw. organizacji kościelnych, prowadzenia działalności charytatywnej, korzystania przez Kościół katolicki ze środków przekazu.

Normy dotyczące sytuacji prawnej kościołów i związków wyznaniowych rozsięga się także po wiele **innych ustawach** i dotyczą różnych spraw, m.in. z zakresu prawa podatkowego, celnego czy oświatowego.

Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej służą:

- 1) ochronie niepodległości państwa,
- 2) ochronie niepodzielności jego terytorium oraz
- 3) zapewnieniu bezpieczeństwa i nienaruszalności jego granic.

Siły Zbrojne zachowują **neutralność w sprawach politycznych** oraz podlegają **cywilnej i demokratycznej kontroli** (art. 26 ust. 1 i 2 Konstytucji RP).

Godłem Rzeczypospolitej Polskiej jest **wizerunek orła białego w koronie w czerwonym polu** (art. 28 ust. 1 Konstytucji RP). **Barwami Rzeczypospolitej Polskiej są kolory biały i czerwony** (art. 28 ust. 2 Konstytucji RP).

Ważne

Godło, barwy i hymn Rzeczypospolitej Polskiej podlegają ochronie prawnej.

TESTY DO CZĘŚCI I.

1. Rzeczpospolita Polska jest dobrem wspólnym:

- a) całego Narodu,
- b) wszystkich obywateli,
- c) całego społeczeństwa.

2. Rzeczpospolita Polska jest:

- a) demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasady sprawiedliwości społecznej,
- b) państwem zapewniającym realizację praw obywateli, urzeczywistniającym zasady społecznej gospodarki rynkowej,
- c) państwem demokratycznym, urzeczywistniającym zasady demokracji bezpośredniej.

3. Rzeczpospolita Polska jest państwem:

- a) niejednolitym,
- b) federacyjnym,
- c) jednolitym.

4. Władza zwierzchnia w RP należy do:

- a) społeczeństwa,
- b) Narodu,
- c) przedstawicieli Narodu.

5. Naród sprawuje władzę:

- a) przez swoich przedstawicieli lub bezpośrednio,
- b) przez swoich przedstawicieli,
- c) bezpośrednio.